

Riin Alatalu: kui pärand satub poliitiku tööriistaks

Pärandi hoidmine peab olema iseenesestmõistetav ja ei tohi olla lehmakauplemise objekt, paraku juhtub seda nii Eestis kui ka mujal, isegi demokraatlikes Põhjamaades, kirjutab Riin Alatalu. Ei ole mingi uudis, et kultuuripärand ei ole ainult riikliku ja rahvusliku identiteedi alus, vaid ka toore päevapoliitika subjekt. See on selgelt tuntav Linnahalli, punamonumentide ja [Estonia juurdeehituse](#) loos, aga ka paljude teiste mälestiste puhul.

Äsja ilmus Taani filosoofi ja arhitektuuriteoreetiku Dag Peterssoni sisukas analüüs Roskilde viikingilaevade muuseumi kaitsmise saagast. Autor on raamatus "Nimekirjast kustutatud. Poliitiline lugu" (Delisted. A Political Story) põhjalikult ette võtnud 1957. aastal leitud viie viikingilaeva säilitamiseks ja eksponeerimiseks ehitatud hoone säilitamise loo. Selles on halastamatu aususega kirjeldatud poliititehnoloogilisi võtteid mälestise devalveerimiseks, et saavutada päevapoliitilist kasu.

Aastatepikkuse skeemitamise jälgimisel peaaegu ei leia olukordi, millele siinpoole Läänemerd analoogi ei leiaks, eriti juba viidatud Linnahalli, punamonumentide ja Estonia kaasuses. Tervet raamatut siinkohal loomulikult ümber jutustama ei hakka, piirdun vaid mõne episoodiga pikas jadas, aga Eesti Kunstiakadeemia tudengite kohustusliku kirjanduse hulka jõuab kindlasti kogu raamat. Loodetavasti leiab see tee ka muinsuskaitse- ja ministeeriumite ametnike lauale.

Viikingilaevade muuseumi hoone valmis aastatel 1966–1968 Erik Christian Sørenseni projekti järgi ja võeti 1998. aastal riikliku kaitse alla kui jaapani brutalismi mõjudega hilismodernistlik ehitis. Modernistlikku ja postmodernistlikku arhitektuuri on maailmas kaitse all endiselt üsna vähe, aga kuna vanuseväärtust neil veel napib, siis on seda suurem tähtsus arhitektuuril. Eestis on sellised näiteks Linnahall, rahvusraamatukogu hoone, Paide kultuurimaja ja [Ugala teater](#). Viikingilaevade muuseum on sihtasutus, millel on leping Taani rahvusmuuseumiga riigile kuuluvate laevade hoidmiseks ja eksponeerimiseks. Muuseum saab oma ülalpidamiskulud kaetud pileti- jm müügitulust, suuremateks investeeringuteks neist ei jätku. Hoone füüsiline kulumine sai avaliku tähelepanu pärast seda, kui 5. detsembril 2013. aastal võimas torm nimega Bodil purustas üheksa aknapaneeli. Laevad kahjustada ei saanud,

err.ee

Ugala teater
Estonia teater
Teater

aga oht oli suur.

Dramaatilise olukorra otsustas enda kasuks pöörata Taani Rahvapartei ja selle poliitik Alex Ahrendtsen, kes pakkus oma abi muuseumi olukorra parandamiseks. Muuseumi juht rõõmustas, sest ometigi oli ta leidnud kellegi, kellele muuseumi mured edasiviivaid emotsioone tekitasid. Pealegi deklareeris poliitik, et arhitektuur on talle lapsest saadik suurt huvi pakkunud.

Siiski selgus, et just modernistlik arhitektuur on Ahrendtsenile alati vastik olnud. Võrdluseks sobib Donald Trumpi 2020. aasta eelnõu "teeme valitsushooned jälle ilusaks", mis oleks vahetanud modernismi n-ö rahvale meelepärasema klassitsistliku stiili vastu. Ajaloost teame veel mitu sarnast diktaatorite suunatud arhitektuuriperioodi. Ja üks me ole kuulnud ka mõne Eesti poliitiku arvamust, et Linnahall on üks kole ja tuuline koht. Siiski ei ole poliitikutel ainult modernism hambus, näiteks Soome valitsus soovib suures mahus ümber ehitada Carl Ludvig Engeli projekteeritud valitsushoone. Ka sealne valitsus ei usu, et arhitektuuri alal on neist suuremaid eksperte.

Ahrendtsen lubas aidata Taanil brutaalsest, kuigi rahvusvahelisel tasandil kõrgelt hinnatud ehitisest vabaneda ja ehitada selle asemele tõeline viikingite stiilis mänguline hoone, millega kirjutanuks ta ka iseennast ajalukku.

Igaks juhuks täpsustan, et brutalism tuleneb prantsuse sõnast brut, mis arhitektuuris nagu ka veinide puhul tähistab kuiva/magustamata/ilustamata. Arhitekt Sørenseni projekt oligi rõhutatult lihtne, et tuua esile laevade eripära ning hästi lahendatud liikumisskeem tagas küllastajatele võimaluse tutvuda eksponaatidega iga nurga alt.

Mälestise lammutamise plaan mobiliseeris muinsuskaitstjad, kes andsid ideele hävitava hinnangu ning tuletasid meelde, et arhitekt oli juba alguses näinud ette võimaluse muuseumit laiendada. Sõnades sõdis ka muuseumi direktor lammutamise vastu, aga tema väljaütlemised muutusid seda segasemaks, mida rohkem teda veendi, et kui ta poliitikute radikaalse plaaniga kaasa ei lähe, siis ei saa ta üldse midagi.

Kuna modernismi "koledus" ei olnudki nii kandev argument, võeti abivahendina kasutusele tehnilise seisukorra hinnangud. Neid kogunes mitu, sest erinevad tellijad soovisid erinevat tulemust. Ka Linnahallile on tellitud sarnaseid, omavahel vastukäivaid hinnanguid. Tehnilise seisukorra hinnangud on sageli nn nurjatu

probleem, sest vastavalt vajadusele saab mingeid muresid võimendada. Olen näinud ekspertiise, milles hoone seisukord on hinnatud halvaks, sest värv on kulunud. Ei tohi unustada sedagi, et igasuguse olemasoleva ehitise – eriti kivi- ja betoonehitiste, mille ehitamine on olnud suure keskkonnajäljega – korrastamine on kliimasõbralikum kui lammutamine ja uue ehitamine.

"Kõik vaidlused on näidanud, et teatrirahvas ei usu, et eestlaste seltsimajal on ka laiem kultuuriline ja arhitektuurne väärtus kui ooperile koduks olemine."

Tüli kiskumiseks vastandati laevu arhitektuurile: kas maja on vaid pakend või on arhitektuuril ja selle mõjul linnaruumile ka kunstiline, ajalooline ja sotsiaalne väärtus? Meil on sama seis Estoniaga, mille puhul teatrirahvas ja riigikogu kultuurikomisjon ähvardavad rahvusoperi mandumisega, kui nad ei saa täpselt samas kohas tegutseda. Kõik vaidlused on näidanud, et teatrirahvas ei usu, et eestlaste seltsimajal on ka laiem kultuuriline ja arhitektuurne väärtus kui ooperile koduks olemine. Taani poliitikute silmis ei olnud laevade säilitamiseks muud võimalust kui Sørenseni loomingu lammutamine, nad ei tahtnud arutada hoone tugevdamise ja laiendamise üle. Muidugi vajas hoone suuremaid parandustöid ja tormide ning kliima vastu kindlustamist. Esmased tööd said ka tehtud ning uus toetus osutus ühtlasi nutikaks funktsionaalseks sillaks, mis annab külastajatele suurepärase võimaluse vaadata laevu ka pealt. Kõige vankumatul positsioonil kõrgelt hinnatud arhitektuuri kaitsel oli Taani muinsuskaitse. Seda seni, kuni kultuuriminister 2018. aastal hoone mälestiste nimekirjast kustutas ja võttis sellega muinsuskaitset ka ametliku võimaluse hoone säilitamisel kaasa rääkida. Meilgi tehakse suuri sõnu UNESCO maailmapärandi staatusest loobumisest ja õigusaktide muutmisest selleks, et minna edasi ooperimaja maksimaalse laiendamise plaaniga.

Viikingimuuseumi säilitamise eest seisid nii Taani kui ka rahvusvahelised eksperdid, tutvustati hoone üleilmset tähtsust ajastu väärtarhitektuurina. Pakutud arutelu asemel naeruvääristasid partei ja muuseum nende arvamusi.

Taanlased üritasid toetuda ka norrakate kogemusele, sest Oslos toimusid suured avalikud protestid Erling Viksjø projekteeritud ja Pablo Picasso seinamaalingutega valitsushoone Y-bloki (1958) kaitseks. Y-blokk sai kannatada Anders Breiviku 2011. aastal

korraldatud terrorirünnakus. Ekspertid ja avalikkus jäid kaotajaks, 2020. aastal poliitikute ja arendajate surve toimunud lammutamist on peetud Norra pärandi suurimaks kaotuseks alates 1945. aastast ja see on saanud üleilmselt väga palju negatiivset tähelepanu. Ma ei taha mõeldagi, millisesse häbiposti satub Eesti, kui parteid koos arendajatega peakski Linnahalli vastu kätt tõstma.

Skeemitamistest hoolimata on viikingilaevade muuseum püsti ja äsja lõppes arhitektuurivõistlus hoone laiendamiseks. Selle võidutöö kiitsid heaks ka Taani ICOMOS (Rahvusvaheline Kinnismälestiste Nõukogu) ja selle 20. sajandi arhitektuuripärandi teaduskomitee, kuna kavand jälgib hoone algset kontseptsiooni ja lahendab aastatega ilmnunud probleemeid.

Värske rõõmusõnum saabus ka Eestis sündinud arhitekt Louis Kahni loomingukaitsest, sedapuhku Indiast. Nimelt on Ahmedabadi India Majandusinstituut (IIMA) pärast aastatepikkusi ja ekspertidele juba lootusetutena tundunud vaidlusi loobunud oma kavast ülikoolilinnak osaliselt lammutada. Asjatundjate abil on leitud mõistlikud lahendused kaasajastada hooned nii, et nende ajaloolised ja arhitektuurilised väärtused on hoidud.

Loodan väga, et ka Eestis keskendutakse poliitiliste ja äriliste kinnisideede elluviimisel jäärpäiste otse- ja kõrvalteede otsimise asemel väärtuste hoidmisele ja mõistlike lahenduste leidmisele.

Toimetaja:

Kaupo Meiel